

НАРОДНА БАНКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Информација за начинот на осигурување на депозитите во Република Македонија

Скопје, септември 1998 година

С о д р ж и н а

1. Осигурување на депозитите како елемент за заштита на стабилноста на банкарскиот систем

- 1.1. Потреба од осигурување на депозитите
- 1.2. Видови системи за осигурување на депозитите
- 1.3. Основни елементи на експлицитниот систем за осигурување на депозити

2. Осигурување на депозитите во Република Македонија

- 2.1. Тековна поставеност на Фондот за осигурување на штедни влогови
- 2.2. Функционирање на Фондот од неговото основање
- 2.3. Проблеми со кои се судира постојниот Фонд за осигурување на штедни влогови
- 2.4. Причини заради кои Фондот за осигурување на штедни влогови не треба да функционира како класично акционерско друштво

3. Идно функционирање на системот за осигурување на депозити во Република Македонија

- 3.1. Функционирање на модифициран Фонд за осигурување на штедни влогови во Република Македонија

Резиме

Користена литература

1. Осигурување на депозитите како елемент за заштита на стабилноста на банкарскиот систем

1.1. Потреба од осигурување на депозитите

Стабилниот финансиски сектор создава поволни предуслови за развој на финансиското посредување и ефикасна алокација на ресурсите, како фактори од исклучително значење за просперитетот на националната економија. Во рамките на финансискиот сектор особено важна улога има банкарскиот сектор, на чија стабилност се дава приоритет. Остварувањето и одржувањето на стабилноста на банкарскиот систем е мотивирано од повеќе фактори:

1. *Стабилниот банкарски систем го забрзува економскиот расцвет.* Тоа е последица на зголемената доверба на населението во работењето на банките, која детерминира пораст на штедењето и создава поволни предуслови за интензивирање на инвестиционите активности на домашните економски субјекти. Отсуството на “потреси” во работењето на банките во една национална економија го стимулира и приливот на странски инвестиции во земјата.

2. *Стабилниот банкарски систем овозможува предуслови за заштита на “малите штедачи”.* Кога во работењето на банките постои висок степен на стабилност, тогаш се редуира опасноста од нивни ненадејни и зачестени банкротства. На тој начин, се заштитуваат и депозитите на “малите штедачи”, што е важен елемент за одржување на севкупната доверба во финансискиот систем.

3. *Стабилниот банкарски систем овозможува заштита од поинтензивен распад на системот на плаќање во земјата.* Банкарскиот систем има централна позиција во функционирањето на системот на плаќања. Во таа насока се движи и реформата на системот на плаќања во Република Македонија. Дестабилизацијата на банкарскиот систем може неповолно да влијае врз извршувањето на плаќањата меѓу субјектите во националната економија.

Стабилноста на банкарскиот систем се обезбедува на две нивоа: а/ основна заштита и б/ дополнителна заштита. Основната заштита се остварува на два начини, и тоа преку т.н. “структурна регулатива” и преку т.н. “прудентна регулатива”. Структурната регулатива преку системот на лиценцирање ги пропишува условите на влез и излез на институциите во банкарскиот систем и на тој начин ја штити неговата стабилност. Прудентната регулатива ги регулира усогласеноста на банкарските активности и примената на чесните супервизорски стандарди за ризичноста во банкарското работење.

* Авторот е Шеф на Отсекот за истражување во Дирекцијата за истражување при Народна банка на Република Македонија.

Дополнителна заштита на стабилноста на банкарскиот систем и на депонентите се врши преку системите за осигурување на депонираните средства во банките и штедилниците. Според една дефиниција, заштитата која ја нуди систем за осигурување на депозити претставува гаранција дека депозитот делумно, или во целина ќе им биде исплатен на депонентите.¹ Според друга дефиниција, осигурувањето на депозитите претставува ограничена но формална шема која дава законски спроведлива гаранција на главнината (некогаш и на каматата) на депозитот.² Системите за заштита на депозити го претставуваат последниот “бедем” во заштитата на депозитите, бидејќи активирањето на овие системи најчесто е предвидено дури кога некоја банка или штедилница ќе банкротира.

Од една страна, осигурувањето на депозитите има задача да ја редуцира неизвесноста кај депонентите за судбината на нивните депозити во ситуација кога одредена банка или штедилница има сериозни проблеми со солвентноста. Преку осигурување на депозитите се локализира проблемот на пропаѓање на една банка и превентивно се влијае против појава на паника кај штедачите и масовно повлекување на депозитите и од другите банки. Со тоа се прави обид да се спречи т.н. “домино - ефект”, кога несолвентноста на една банка се заканува да се прошири на останатите банки и да го загрози целиот банкарски систем. Истовремено, целта на системите за осигурување на депозитите не е подеднакво да ги штити сите, при што од особено значење е заштитата на “малиот штедач”. Тоа произлегува оттаму што “малиот штедач” не може да ги прибере, или адекватно да ги обработи сите информации за тоа во која банка или штедилница е најдобро да ги депонира своите средства (проблемот на асиметрична информираност).

Меѓутоа, системите за осигурување на депозити имаат и свој недостаток, со тоа што тие можат да влијаат во правец на задушување на пазарната конкуренција во рамките на банкарскиот сектор. Ваквиот недостаток на индиректен начин може неповолно да влијае и врз степенот на ефикасност на пазарната алокација на финансиските ресурси во националната економија. Опасноста од појава на морален ризик (хазард) е друг недостаток на системите за осигурување на депозити. Тој се манифестира во зголемените ризици што би можеле да ги преземат корисниците на осигурувањето заради постоењето на гаранција што ја даваат системите за осигурување на депозити.

1.2. Видови системи за осигурување на депозитите

Системите за заштита на депозитите во светот обично се воведени по пропаѓањето на некоја банка или друга финансиска институција, односно во услови на нарушување на довербата на економските субјекти во финансискиот систем во земјата. Сериозните банкарски проблеми се вообичаена појава во светот и според одредени истражувања на Меѓународниот Монетарен Фонд

¹ Gillian Garcia, “Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, International Monetary Fund, Working paper, June, 1996, стр.1

² Monetary and Exchange Affairs Department, “Deposit Insurance and Crisis Management”, International Monetary Fund, August 1996.

(Lindgren, Garcia, Saal, 1996) во периодот 1980-1995 година такви искуства имале 131 земја од тогашните вкупно 181 земји членки на оваа институција.

Во основа, постојат два начини за заштита на депозитите: имплицитен систем за осигурување на депозити и експлицитен систем за осигурување на депозити. Основните карактеристики и разлики меѓу двата системи се прикажани во табела 1.

Табела 1

Имплицитен и експлицитен систем за заштита на депозити

Карактеристика	Имплицитен систем	Експлицитен систем
<i>Посвојување на правила и процедури за управување на заштитата на депозитите</i>	Не	Да
<i>Обврска за заштита на депонентите</i>	Нема законска обврска; Државата арбитарно одлучува за заштитата	Постои законска обврска за заштита на депонентите до осигурениот лимит; Осигурувачот арбитарно одлучува за заштита на неосигурените депоненти
<i>Степен на заштита</i>	Варира од незаштитеност до целосна заштита	Варира од ограничена заштита до целосна заштита
<i>Ex ante финансирање</i>	Нема	Обично банките преку плаќање на премии; Државата може да обезбеди иницијална финансиска инјекција и по можност редовни уплати
<i>Финансирање во случај на проваѓање на банка</i>	Државата	Од Фонд; кусците можат да бидат дополнети со посебни уплати од банките или преку кредити или дополнителни средства од државата или ЦБ

Кај системите за заштита на депозити, по правило, станува збор за проценка и избор (trade-off) меѓу трошокот за обезбедување на експлицитна заштита на депозитите, од една страна, и потенцијалните загуби што би настанале во случај на настанување на паника во банкарскиот систем, од друга страна. Во конкретното споредување на користа и загубата, обично преовладува сознанието дека трошокот за обезбедување на заштита на депозитите е исплатлив. Во таа смисла, Европската Унија со Директива од мај 1994 година им наложи на земјите членки да воведат експлицитен систем за осигурување на депозити, при што во овој документ се вели: ”Секоја земја членка на својата територија треба да обезбеди воведување и официјално признавање на една или повеќе шеми за осигурување на депозити... Ниту една кредитна институција... не смее да прима депозити доколку не е членка на таква шема... Шемата за осигурување на депозити треба да прецизира дека вкупните депозити на секој депонент мора да бидат покриени во висина до

20.000 Еки во случај депозитите да не се достапни”. (Директива 94/19/ЕУ, стр. 8-9.).³

Притоа, Европската Унија генерално дефинира депозит како “секое кредитно салдо кое произлегува од средства оставени на сметка или од привремени ситуации кои произлегуваат од вообичаени банкарски трансакции и кое кредитната институција мора да го исплати согласно применливите договорни услови, и било каков долг потврден од сертификат издаден од кредитна институција”.⁴ Како кредитна институција се смета “претпријатие чија активност се состои од прибирање депозити или други исплатни средства од јавноста и одобрување кредити за сопствена сметка”.⁵ Тоа значи дека со Директивата на Европската Унија е предвидено да се осигуруваат депозитите не само на банките, туку и на штедилниците и други слични институции чии карактеристики се компатибилни со дефиницијата за кредитна институција, вклучително и т.н. “building societies” во Велика Британија. Според Директивата на ЕУ за “депозит кој не е достапен” се смета “депозит кој е достасан и за кој постои законска обврска да се исплати, но кој не е платен од страна на кредитната институција согласно соодветните законски и договорни обврски.”⁶ Во Директивата е предвидена можноста државите членки на Европската Унија да исклучат од осигурување одредени депоненти и депозити или да се гарантира обештетување во помал износ. Во овој документ е прецизирана и листа на депозити кои можат да се исклучат од осигурување и тоа: депозити на една кредитна институција депонирани во друга кредитна институција во свое име и за своја сметка, депозити на осигурителни организации и пензиски фондови, депозити на државата и локалната власт, депозити на раководни лица во кредитните институции кои поседуваат барем 5% од нивниот капитал и депозити на нивни блиски роднини, хартии од вредност емитирани од кредитната институција, депозити кои не гласат на име и други депозити.

Во светот, со посебен акцент на земјите во развој и транзиционите економии, постои тенденција за воведување на експлицитни системи за осигурување на депозити, бидејќи се смета дека тие имаат одредени предности:

- имаат подобра административна процедура за решавање на ситуациите на пропаѓање на банка како и за заштита на депонентите;
- поефикасни се во заштитата на “малите” депоненти, бидејќи ним им е гарантирано барем делумно обештетување;
- во поголема мерка помагаат за воспоставување и одржување на довербата на јавноста во банкарскиот систем на земјата.

Недостаток на експлицитните системи за осигурување на депозити е што тие евентуално би можеле да влијаат во правец на намалување на конкуренцијата меѓу финансиските институции. Така, постоењето на институција за осигурување на депозити кај штедачите може да создаде

³ Gillian Garcia, “Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, International Monetary Fund, Working paper, June, 1996, стр. 1.

⁴ Gillian Garcia, “Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, International Monetary Fund, Working paper, June, 1996, стр. 9.

⁵ “Професија банкар”, Скопје, број 29, јануари 1998 година, стр. 16.

⁶ “Професија банкар”, Скопје, број 29, јануари 1998 година, стр. 16.

чувство дека сите банки се подеднакво (не)ризични и дека е сеедно кај која банка се штеди. Тоа значи дека штедачите можеби нема да реагираат на пазарните импулси што им ги праќаат оние банки кои навистина го подобриле квалитетот на своето работење и кои сакаат да привлечат нови штедачи. Исто така, имобилноста на депозитите може да создаде привид и кај помалку стабилните банки дека одлично работат, па тие да почнат да преземаат ризик поголем од оној што би смееле да го преземат. Овие слабости се отстрануваат со одредување на максимален лимит до кој се врши обештетување во случај на настанување на ризичен настан и преку фракционерно осигурување на депозитите.

Меѓутоа, изборот на експлицитен систем за осигурување на депозити би можел евентуално да детерминира и зголемување на конкурентноста во банкарскиот сектор. Тоа произлегува од формалниот карактер на експлицитниот систем, кој им помага на малите банки полесно да одржат одредено ниво на репутација, што инаку не би било лесно остварливо во конкуренција со големите банки.

Функционирањето на експлицитен систем на осигурување на депозити подразбира постоење на институција која ќе ја врши таа функција, која најчесто се нарекува Фонд или Агенција за осигурување на депозити. Постоењето на Фонд влијае во правец на зголемување на довербата на штедачите во банкарскиот систем, бидејќи постои нешто конкретно на што тие можат да се повикаат во случај на пропаѓање на банка или штедилница. Друг позитивен аспект од постоење на Фонд е што тој потребните средства ги собира во одреден временски период, односно трошоците на банките за плаќање на премии се распоредуваат на подолг рок.

1.3. Основни елементи на експлицитниот систем за осигурување на депозити

Функционирањето на Фонд за осигурување на депозити е детерминирано од начинот на кој се дизајнирани неговите основни елементи. Вообичаено, главни компоненти кои се разгледуваат се следните:

1. Правен статус на Фондот за осигурување на депозити. Решението на ова прашање е тесно поврзано со дефиницијата на улогата, правата и обврските на различните субјекти кои потенцијално се инволвирани во процесот на осигурување на депозитите. Така, според законската поставеност Фондот може да биде јавен или приватен.

2. Карактер на членството во Фондот за осигурување на депозити. Членството може да биде задолжително или доброволно. Постои мислење дека доброволното е инфериорно во споредба со задолжителното членство, бидејќи создава амбиент во кој финансиските институции кои не се членки на Фондот можат да понудат повисоки каматни стапки (го немаат трошокот за плаќање премии за осигурување во Фондот) и да привлечат повеќе депозити. Со оглед на тоа што тие финансиски институции не се членки на Фондот се смета дека и средствата депонирани во нив ги карактеризира повисок степен на ризик и дека при доброволно членство во Фондот депозитите би се селеле во поризични институции.

Меѓутоа, постои и размислување дека во оценката на сите расположливи информации за функционирањето на финансискиот систем депонентите во помал или поголем обем знаат правилно да го оценат значењето (ризикот) од депонирање средства во финансиски институции кои не се членки на еден доброволен Фонд за осигурување на депозити. Така, се мисли дека при доброволното членство незачленетите финансиски институции го преземаат ризикот да ги губат депозитите, бидејќи за депонентите повисоките каматни стапки нема да бидат доволна компензација за ризикот од губење на своите депозити во случај на пропаѓање на овие институции.

По правило, се смета дека кога членството на банките и штедилниците во Фондот е задолжително тогаш, всушност, најсилните ги субвенционираат најслабите банки и штедилници.

3. Финансирање на Фондоџ за осигурување на депозити. Овој елемент има комплексна структура и во себе ги вклучува следните прашања:

а/ основачки капитал на Фондот. Во однос на уплатачот на средствата, решението е директно детерминирано од карактерот на Фондот (јавен или приватен). Големината на основачкиот капитал на Фондот се одредува во корелација со останатите варијабли кои се поврзани со финансирањето на Фондот (нивото на ризичност на финансискиот систем, износот на вкупно потребни средства на Фондот, стапката на премиите).

б/ видови депозити што се осигуруваат. Се одредува опфатот на депозити што ќе се осигуруваат според видот на депонентот (население, а евентуално и други депоненти), според рочноста на депозитите (тековни и жиро сметки, депозити по видување, орочени депозити) и според валутата во која тие се деноминирани (само депозити во домашна валута или и депозити во странска валута).

в/ вкупен износ на средства со кои треба да располага Фондот. Големината на средствата зависи од вкупниот проценет ризик во работењето на финансиските институции во земјата.

г/ стапка на премии што финансиските институции треба да ги уплатуваат во Фондот и основата за пресметка на премиите. Постои можност и државата да уплатува во Фондот на редовна или повремена основа во случај на настанување на ризичен настан.

д/ степен на обештетување на депозитите на поединечен депонент во поединечна финансиска институција во случај на настанување на ризичен настан. Постојат две клучни прашања кои притоа треба да се разрешат, како што е процентуалниот степен на обештетување од вкупниот износ на депозитот и максималниот износ на обештетување на поединечен депонент во поединечна финансиска институција.

ѓ/ начин на кој Фондот може да ги инвестира уплатените премии од страна на финансиските институции членки. Имајќи го како примарна цел обештетувањето на депонентите во случај на настанување на ризичен настан, Фондот треба да има високо ликвидни средства. Заради тоа, собраните средства во вид на премии Фондот треба да ги инвестира на начин кој ќе го минимизира ризикот, а ќе ја зачува ликвидноста на средствата (на пример, во државни хартии од вредност).

е/ начин на финансирање на Фондот во случај на ризичен настан кога средствата на Фондот не се доволни за да се изврши во целост предвиденото обештетување. Постои можност да се предвиди вонредна уплата на премии од страна на зачленетите финансиски институции, уплата на државата или да се земе заем.

4. Управување на Фондоџ за осигурување на дейозии. Администрирањето на Фондот првенствено зависи од неговиот карактер (јавен, приватен). Така, Фондот можат да го управуваат финансиските институции кои го основале и уплаќаат во него, Централната банка, Министерството за финансии, или комбиниран управен одбор. Меѓутоа, постои и мислење дека во управниот одбор на Фондот не треба да има претставници од финансиските институции членки поради опасноста тие да имаат конфликт на интереси. Кај администрирањето на Фондот актуелно е и прашањето на неговите овластувања, како што е на пример, правото да врши супервизија на работењето на зачленетите институции.

5. Активносџ на Фондоџ за осигурување на дейозии во однос на зачленетџте инсџиџуции. Спектарот на активности на Фондот може да има различен опфат. Постојат мислења дека Фондот треба само да прима премии од институциите членки, да ги инвестира и да обештетува во случај на настанување на ризичен настан. Меѓутоа, има и мислења според кои Фондот евентуално би можел да делува и превентивно во случај на потреба, преку преземање активности за санирање на финансиските проблеми на зачленетите финансиски институции со цел да го намали ризикот од нивното работење за финансискиот систем на земјата. Опфатот на активности на Фондот би можел евентуално да вклучува и негово информирање и мониторинг врз работењето на банките.

2. Осигурување на депозитите во Република Македонија

2.1. Тековна поставеност на Фондот за осигурување на штедни влогови

Во периодот по монетарното осамостојување во Република Македонија се појави сериозна потреба од воведување на систем за осигурување на депозитите. Потребата беше првенствено мотивирана од проблемот на исплата на т.н. “замрзнати девизни штедни влогови”, преструктурирањето на банкарскиот систем и банкротствата на одредени банки и штедилници (пред се, Банка за Надворешна Трговија, а.д. Скопје) кои детерминираа појава на силно изразена недоверба во домашниот финансиски систем. Заради тоа, беше институционализиран Фонд кој треба да обезбеди адекватна заштита на депонираните средства во банките и штедилниците.

Правната рамка за функционирање на Фондот за осигурување на депозити во Република Македонија е дадена во членовите 99-107 од Законот за банки и штедилници (“Службен весник на Република Македонија” бр. 29/96). Според законската регулатива, Фондот за осигурување на депозити е наречен Фонд за осигурување на штедни влогови и е организиран од страна на банките и штедилниците во Република Македонија, како акционерско друштво со седиште во Скопје. Основачкиот влог на првичните акционери изнесуваше 10.000 ДЕМ во денарска противвредност.

Предмет на осигурување на овој Фонд се штедните влогови на физички лица, кои ги вклучуваат нивните тековни сметки и нивните денарски и девизни депозити. Средствата на Фондот треба во рок од 4 години да достигнат најмалку 15% од износот на вкупните штедни влогови во Република Македонија. Во случај на недостиг на средства кај Фондот при настанување на ризичен настан, акционерите на Фондот имаат обврска да извршат уплата на дополнителни средства.

Фондот ги осигурува штедните влогови и учествува на меѓубанкарскиот пазар на пари и краткорочни хартии од вредност. Средствата на Фондот ги сочинуваат иницијалниот капитал, уплатените премии за осигурување на штедните влогови и приходите од инвестирањето на овие средства во сигурни пласмани со висок степен на ликвидност. Прописите предвидуваат стапката на премијата да се движи во распон од 1% до 5% годишно од вкупните штедни влогови во банките, односно штедилниците и неа треба да ја утврдува Фондот во зависност од бонитетот на финансиската институција-членка. Средствата на Фондот започнуваат да се користат по искористувањето на средствата издвоени за задолжителна резерва на банка или штедилница која западнала во неликвидност.

Со Законот за банки и штедилници е предвидено Фондот за осигурување на штедни влогови да има: собрание, управен одбор и директор. Собранието го сочинуваат претставници на акционерите на Фондот. Управниот одбор на Фондот е предвидено да има седум членови, кои избираат

директор на Фондот. Контролата на работењето на Фондот, според законот, ја врши Народна банка на Република Македонија.

Законот за банки и штедилници предвидува Фондот за осигурување на штедни влогови да има Статут за кој согласност дава Народна банка на Република Македонија, а со кој подетално се регулира неговото работење. Постојниот Статут на Фондот е прифатен како правно валиден акт од Основниот суд Скопје I и има добиено согласност од Гувернерот на Народна банка на Република Македонија (20.01.1997 година) за усогласеност на Статутот со одредбите на Законот за банки и штедилници.

Статутот на Фондот за осигурување на штедни влогови предвидува премијата што се уплаќа да се состои од техничка премија, која е прилив на т.н. фонд за сигурност, и од режиски додаток кој е приход за покривање на трошоците на тековното работење на Фондот и за чија висина одлучува управниот одбор. Според Статутот, Фондот ги има следните работни тела: собрание, управен одбор и надзорен одбор. За членовите на надзорниот одбор е предвидена годишна парична награда на товар на трошоците на работење на Фондот, согласно материјалната состојба на Фондот. Управниот одбор, исто така, има право на награда која се определува со актите за именување на членовите на управниот одбор и се предвидува нивно учество во нето добивката на Фондот.

Статутот на Фондот за осигурување на штедни влогови предвидува управниот одбор да може да бара дополнителни податоци од институциите членки, да сигнализира до супервизорските органи на Народна банка на Република Македонија за воочени аномалии во работењето на одделни членки и да укажува на потребата од дополнителна супервизорска контрола врз тие членки.

Со оглед на тоа што овој Фонд е формиран како акционерско друштво, регулирањето на одредени сегменти од неговото работење во Статутот на Фондот е мотивирано од одредбите на Законот за трговски друштва, во чии рамки се вклучени и акционерските друштва. Така, се предвидува формирање на нето добивка од работењето на Фондот и нејзина делумна исплата во форма на дивиденда (откако вкупните средства ќе ги достигнат предвидените 15% од штедните влогови). Добивката од работењето на Фондот за осигурување на штедни влогови се распределува сразмерно со висината на уплатениот акционерски влог, што значи подеднакво меѓу институциите членки. Исто така, во однос на управувањето со Фондот како акционерско друштво, во Статутот е предвидено постоење на управен одбор и надзорен одбор, што соодветствува на т.н. двостепен систем на управување со акционерско друштво, начин утврден во одредбите на Законот за трговски друштва.

2.2. Функционирање на Фондот од неговото основање

На 31.03.1998 година основачкиот капитал на Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија изнесуваше 9,18 милиони денари.

Износот на основачкиот капитал е резултат на подеднаквите уплати од страна на 34 основачи (банки и штедилници).

Во периодот јануари 1997 - април 1997 година од вкупно 21 банка и една филијала на странска банка во Република Македонија кај Фондот не беа осигурани 3 банки. Од мај 1997 година, па заклучно со март 1998 година бројот на неосигурени банки беше намален, односно не беа осигурени две банки. Причина за неосигурување се решенијата со корективни мерки кои на овие банки им ги издала Народна банка на Република Македонија, а во кои е вклучена и забрана за прибирање на штедни влогови. Во периодот на постоењето на Фондот кај штедилниците во Република Македонија се регистрирани поголеми флукутации кај бројот на осигурени и неосигурени штедилници. По почетните 10 осигурени и 6 неосигурени штедилници, во поголемиот дел од 1997 година беа осигурени 11-12, а неосигурени 1-2 штедилници, за на крајот на првиот квартал од 1998 година да бидат осигурани штедните влогови во 13, а неосигурени во две штедилници, додека преостанатите штедилници немале прибрани штедни влогови. И кај штедилниците варијациите во бројот на осигурени и неосигурени штедилници беа детерминирани од изречените решенија со корективни мерки од страна на Централната банка.

Висината на средствата на Фондот е детерминирана од големината на основачкиот капитал, движењето на штедните влогови на населението кај банките и штедилниците како основа за осигурување и висината на стапката на премијата за осигурување. Предмет на осигурување на Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија се денарските депозити по видување, во кои се вклучени и тековните сметки на физичките лица, орочените денарски депозити, девизните депозити по видување и орочените девизни депозити. Во табелите 2, 3 и 4 е прикажана кварталната динамика на движење на штедните влогови што се предмет на осигурување, расчленета на банки и штедилници.

Табела 2 покажува дека од формирањето на Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија вкупните штедни влогови кај банките континуирано се зголемуваат и на крајот на првиот квартал на 1998 година се повисоки од состојбата на крајот на првиот квартал од претходната година за 1.001 милиони денари, или за 18,2%. Набљудувано од структурен аспект ваквиот пораст е резултат на зголемувањето на девизните депозити по видување за 907 милиони денари, или за 78,2%,⁷ и на орочените девизни депозити за 318 милиони денари (176,7%).⁸ Во периодот март 1997 година - март 1998 година денарските депозити кај банките се намалија, и тоа денарските депозити по видување (вклучени и тековните сметки на физички лица) за 117 милиони денари, или за 7,7%, а орочените денарски депозити за 107 милиони денари, или за 4,0%. Од аспект на покриеноста на штедните влогови на населението депонирани кај банките во Република Македонија, освен на 31.03.1997 година кога неосигурените штедни влогови изнесуваа 2,8%

⁷ Во овој пораст се вклучени и ефектите од корекцијата на курсот на денарот во однос на германската марка во јули 1997 година.

⁸ Во овој пораст се вклучени и ефектите од корекцијата на курсот на денарот во однос на германската марка во јули 1997 година.

од вкупните штедни влогови кај банките, на крајот од преостанатите квартали, заклучно со 31.03.1998 година, процентот на непокриеност беше понизок од 1,0%.

Табела 2

Штедни влогови на населението кај банките во Република Македонија

(по квартали, во милиони денари)

	I.97	II.97	III.97	IV.97	I.98
Штедни влогови					
Тековни сметки и денарски депозити по видување	1.516	1.339	1.420	1.477	1.399
Орочени денарски депозити	2.645	2.621	2.583	2.610	2.538
Девизни депозити по видување	1.160	1.266	1.619	1.968	2.067
Орочени девизни депозити	180	220	269	368	498
Вкупни штедни влогови	5.501	5.446	5.891	6.423	6.502
Осигурени штедни влогови					
Тековни сметки и денарски депозити по видување	1.494	1.327	1.409	1.468	1.397
Орочени денарски депозити	2.633	2.611	2.574	2.603	2.532
Девизни депозити по видување	1.046	1.238	1.599	1.947	2.038
Орочени девизни депозити	173	220	269	365	498
Вкупно осигурени штедни влогови	5.346	5.396	5.852	6.383	6.465
Вкупно неосигурени штедни влогови	155	50	40	40	37

Табела 3 покажува дека износот на вкупните штедни влогови на населението депонирани кај штедилниците во Република Македонија во периодот март 1997 - март 1998 година остана речиси неизменет (пораствало само 2 милиони денари). Во набљудуваниот период, осигурените штедни влогови забележаа пораст од 18 милиони денари, или за 7,4%. Процентот на неосигурени штедни влогови на 31.03.1997 година изнесуваше 7,2% од вкупните штедни влогови кај штедилниците, за потоа овој процент значително да се намали и на 31.03.1998 година да се сведе на 1,1%.

Табела 3

Штедни влогови на населението кај штедилниците во Република Македонија

(по квартали, во милиони денари)

	I.97	II.97	III.97	IV.97	I.98
Вкупно штедни влогови	263	290	283	263	265
Осигурени штедни влогови	244	288	277	259	262
Неосигурени штедни влогови	19	2	6	4	3

Набљудувано во целина, вкупните штедни влогови на населението депонирани кај банките и штедилниците во Република Македонија во периодот март 1997 - март 1998 година се зголемија за 1.003 милиони денари,

или за 17,4%.⁹ Процентот на непокриеност на вкупните штедни влогови на населението кај банките и штедилниците во Република Македонија од 3,0% на 31.03.1997 година е сведена на 0,6% на 31.03.1998 година.

Табела 4

**Вкупни штедни влогови на населението кај банките
и штедилниците во Република Македонија**
(по квартали, во милиони денари)

	I.97	II.97	III.97	IV.97	I.98
Вкупно штедни влогови	5.764	5.736	6.174	6.686	6.767
Осигурени штедни влогови	5.590	5.684	6.129	6.642	6.727
Неосигурени штедни влогови	174	52	46	44	40

Од почетокот на функционирањето на Фондот, па досега стапката на премијата за осигурување не е изменета и изнесува 1,5% годишно. На 31.12.1997 година вкупниот износ на собрани средства од страна на Фондот врз основа на наплата на премии за осигурување на штедни влогови изнесуваше 63,7 милиони денари, а на 31.03.1998 година вкупниот износ на уплатени премии достигна 87,7 милиони денари. Доколку на овој износ му се додадат и 4,1 милиони денари добивка од работењето на Фондот, тогаш вкупните средства во т.н. фонд за сигурност на 31.03.1998 година изнесуваа 91,8 милиони денари.

Висината на постојната годишна стапка на премијата за осигурување на штедни влогови во Република Македонија (1,5%) не е во ист сооднос со каматните стапки на одделните видови на депозити. Тоа значи дека премијата за осигурување не ги оптоварува подеднакво каматните стапки. Така, во целиот набљудуван период, кај денарските депозити на населението годишната стапка на премијата за осигурување во просек зафаќаше 37,5% од каматната стапка на депозитите по видување, односно 11,33% и 12,24% од каматните стапки на денарските депозити орочени на 3 и 12 месеци, соодветно. Следствено, висината на премијата претставува позначаен трошок за оние банки што имаат поголем обем на депозити по видување и оттаму пониски каматни расходи, во споредба со оптоварувањето врз каматните стапки кај орочените денарски депозити. Кај девизните депозити на населението премијата за осигурување претставува многу големо оптоварување за банките. Така, кај девизните депозити по видување премијата во просек е дури и еднаква со каматната стапка, а на крајот на првиот квартал од 1998 година зафаќаше и 60% од каматната стапка на девизните штедни влогови на населението орочени над 12 месеци.

⁹ Во овој пораст се вклучени и ефектите од корекцијата на курсот на денарот во јули 1997 година.

Табела 5

Сооднос на премијата за осигурување и каматните стапки на штедни влогови
(по квартали, во проценти)

		I.97		II.97		III.97		IV.97		I.98	
		кам. ст./1	соод- нос/2	кам. ст./1	соод- нос/2	кам. ст./1	соод- нос/2	кам. ст./1	соод- нос/2	кам. ст./1	соод- нос/2
Денарски депозити по видување		4	37,5	4	37,5	4	37,5	4	37,5	4	37,5
Девизни депозити по видување		1,5	100	1,5	100	1,5	100	1,5	100	1,5	100
Орочени денарски депозити	на 3 мес.	11,25	11,33	11,25	11,33	11,25	11,33	11,25	11,33	11,25	11,33
	над 12 мес.	12,25	12,24	12,25	12,24	12,25	12,24	12,25	12,24	12,25	12,24
Орочени девизни депозити	над 12 мес.	2,50	60	2,50	60	2,50	60	2,50	60	2,25	66,67

1/ Каматните стапки се на годишно ниво, кај девизните депозити се однесуваат на каматни стапки на депозити во германски марки.

2/ Сооднос меѓу годишната стапка на премијата за осигурување (1,5%) и соодветната каматна стапка

Набљудувано во целина, табела 5 покажува дека постојното ниво на годишната стапка на премијата за осигурување на штедни влогови во Република Македонија претставува неодржливо висок трошок за банките и штедилниците. Кога постојната стапка на премијата би останала непроменета, тогаш во иднина оптоварувањето врз банките и штедилниците би било уште поголемо, бидејќи каматните стапки ќе се намалуваат како резултат на трајно ниската стапка на инфлација во Република Македонија и како последица на очекуваниот пораст на штедењето. Заради тоа, се оценува дека постои потреба од динамичко редуцирање на годишната стапка на премијата за осигурување.

Висината на премијата за осигурување на штедните влогови има свое влијание и врз активните каматни стапки на банките и штедилниците. Висината на постојната годишна стапка на премијата (1,5%) претставува 10,2% од ефективната активна каматна стапка која македонските банки ја наплаќаат (14,7%). Тоа укажува дека евентуалното намалување на постојната стапка на премијата, на пример, од 1,5% на 1,0% или во одреден временски период на 0,3%, би го намалило оптоварувањето врз ефективната активна каматна стапка на банките од постојните 10,2% на 6,8%, односно на 2,0%, соодветно.

Во поглед на пласманите на Фондот, состојбата на 31.12.1997 година покажува дека се платени 65,5 милиони денари за да се купат благајнички записи на Народна банка на Република Македонија во висина од 67 милиони денари. Состојбата на 31.03.1998 година покажува дека се платени 96,9 милиони денари за купување на благајнички записи на Централната банка во износ од 99 милиони денари.

2.3. Проблеми со кои се судира постојниот Фонд за осигурување на штедни влогови

Во секојдневното работење Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија генерално се судира со следните проблеми:

1. *Опсуси́во на самоси́ојно́сти во рабо́тењеи́о и одлучува́њеи́о на Фондо́и.* Акционерите во Фондот чувствуваат дека не можат да го обликуваат неговото работење на начин кој го сметаат за соодветен. Тие сметаат дека акционерско друштво, согласно принципите на пазарната економија, мора да има целосна слобода во остварувањето на што поголем профит, како основна цел на своето функционирање, бидејќи во крајна линија и го сноси ризикот од неуспех во работењето. Во таа смисла, тековните законски решенија со кои се одредува дека учеството на банките и штедилниците во Фондот за осигурување на штедни влогови е задолжително, или неможнота Фондот автономно да ја одреди стапката на премиите (право дадено во Законот за банки и штедилници), создаваат чувство кај акционерите на Фондот дека им е наметната обврска од страна на Народна банка на Република Македонија, без да се овозможи потребната самостојност во работењето на акционерското друштво.

2. *Недоволна информираност на акционерите на Фондо́и.* Одредувањето на стапката на премиите е во директна зависност од бонитетот на секоја финансиска институција-членка на Фондот. Оттука, Фондот чувствува потреба од дополнителни информации (податоци) за работењето на институциите-членки. Истовремено, Фондот се залага и за јавност на податоците за бонитетот на банките и штедилниците.

3. *Ограниченост на активностите на Фондо́и.* Според Фондот, неговиот Статут и одредбите на Законот за банки и штедилници премногу тесно ги дефинираат активностите на Фондот, во поглед на инвестирањето на собраните премии. Фондот би сакал да може да ги пласира средствата и во други области покрај моментно наведените.

4. *Потреба да се контролира влезот на банки и штедилници во Фондо́и.* За Фондот е проблем тоа што не може да ги исклучува, или да одбие да ги осигурува банките и штедилниците чие работење го оценува како високо ризично. Дополнителен проблем за Фондот претставува неможнота да ја контролира работата на институциите-членки. Правото на контрола Фондот го смета за “природно право” со оглед на тоа што тој директно би ги сносел последиците од евентуалното лошо работење на банките и штедилниците.

2.4. Причини поради кои Фондот за осигурување на штедни влогови не треба да функционира како класично акционерско друштво

Постојат неколку причини поради кои Фондот не треба да функционира како класично акционерско друштво:

1. *Основните цели на функционирањето на Фондо́и за осигурување на штедни влогови во Република Македонија.* Фондот постои за да ги осигури штедните влогови на населението, да влијае во правец на зголемување на довербата на економските субјекти во банкарскиот систем на земјата и да спречи евентуална појава на системски ризик во банкарскиот сектор, односно појава на “домино ефект” во случај на ликвидација на некоја банка или штедилница, кој би резултирал со масовно “бегство” на штедните влогови од

банките. По својата природа работењето на Фондот не може да се поистовети со работењето “за профит” на едно класично акционерско друштво.

2. Одредбиите од законската регулатива за задолжително членство на банките и штедилниците во Фондот. Доколку Фондот функционира како класично акционерско друштво тогаш тој треба да има овластувања кои го регулираат влезот и излезот на институциите-членки, односно членството да не е задолжително. Меѓутоа, во такви околности и Фондот за осигурување на депозити би морал да има конкуренција и да работи во пазарен амбиент, односно не би бил единствен таков Фонд во земјата. Ова произлегува оттаму што можноста да се контролира приемот на нови членки при постоење само на еден Фонд создава ризик институциите кои станале акционери на Фондот уште на самиот почеток при неговото основање, да се претворат во заштитен картел кој го оневозможува влезот за нови институции. На тој начин, во услови на намалена доверба во финансискиот систем во Република Македонија, потенцијалните конкуренти со неосигурени депозити би се ставиле во подредена положба.

Одредбите од Законот за банки и штедилници со кои се регулира работењето на Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија јасно предвидуваат задолжително членство на банките и штедилниците во Фондот. Со тоа директно се укажува дека Фондот не може да биде класично акционерско друштво. Истовремено, ваквата одредба индиректно упатува и на концепциски предвидениот опфат на активности на Фондот: од финансиските институции-членки да прибира премии за осигурување на депозитите и истите да ги инвестира во пласмани со висок степен на сигурност, без притоа во било кој момент да се загрози ликвидноста на Фондот. Од Фондот практично се очекува на наједноставен и најсигурен начин финансиски да се оспособи за обештетување на штедачите во случај на настанување на ризичен настан.

Заради тесниот опфат на однапред прецизно одредени активности Фондот не може да ја има слободата на класично акционерско друштво и на пример, да врши комерцијално кредитирање или да дава санациони кредити на членките во криза.

3. Незадоволениите потреби на акционерите за поголема информираност за работењето на банките. На последната седница на собранието на Фондот за осигурување на штедни влогови (февруари 1998 година) е предложено банките и штедилниците да доставуваат месечно Кн-бифо (месечен биланс на состојба) до Фондот. Се поставува прашањето колкава е користа за Фондот од поседување на месечниот биланс на состојба на институциите-членки кога она што навистина претставува релевантна информација за Фондот е кредитното портфолио на членките. Меѓутоа, за да се оцени кредитното портфолио потребни се информации кои би се добиле со дополнителна проверка на работењето на членките, која неизбежно би требало да вклучи и контрола на самото место, еквивалент на супервизорска on-site контрола од Народна банка на Република Македонија. Вакво ниво на контрола од страна на Фондот е неизводливо од технички, кадровски и принципиелни причини.

Под претпоставка Фондот и да е во можност да ја врши успешно контролата, тој нема овластување да и даде наредба на некоја институција-членка да изврши одредени промени во нејзиното работење. Дури и кога под хипотетичка претпоставка Фондот би имал овластување да даде наредба, таа сеуште нема практично значење, бидејќи тој нема овластување да и ја одземе дозволата за работење на институцијата доколку таа не постапува согласно наредбата на Фондот.

Истовремено, Народна банка на Република Македонија не може да му доставува на Фондот доверливи информации (супервизорски извештаи) за да ги задоволи потребите на институциите-членки за поголема информираност. Притоа, се јавува проблемот на користење на инсајдерски информации за работењето на конкурентските институции.

4. Неодржливоста на двојноста во извршувањето на супервизорската функција. Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија не е ниту кадровски, ниту технички екипиран за да може успешно да врши супервизорски активности над институциите-членки, потребни за одредување на нивниот бонитет, односно премијата што тие треба да ја плаќаат. Она што е уште поважно е дека евентуалните супервизорски активности на Фондот би му овозможиле и пристап до доверливи информации за работењето на институциите-членки, кои можат да се рефлектираат врз секојдневното работење на институциите-членки надвор од Фондот.

Истовремено, би настанало двојство во извршувањето на супервизорската функција, односно покрај Народна банка на Република Македонија во таа улога би се јавил и Фондот како акционерско друштво. Тоа не е прифатливо решение, барем од три причини. Прво, се поставува прашањето на одговорност и надлежностите на инволвираните институции. Така, Гувернерот на Народна банка на Република Македонија, како институција одговорна пред Законот за извршување на супервизијата на банките, го избира македонскиот парламент по предлог на претседателот на државата. Од друга страна, претседателот на Управниот одбор на Фондот (како класично акционерско друштво) би го избирале мал број на акционери. За да може да ја има привилегијата на пристап до релевантните информации за работењето на институциите членки, претседателот на Управниот одбор на Фондот треба да биде именуван по иста постапка како и Гувернерот на Централната банка и да ја сноси истата одговорност. Оттука, супервизорската функција со сите овластувања и одговорност што таа ги носи со себе може да ја врши единствено Народна банка на Република Македонија и тоа во строго формализирана постапка.

Второ, двојната супервизија би претставувала и непотребен трошок за банките и штедилниците, бидејќи кога Фондот би функционирал како класично акционерско друштво тогаш би требало неговите членки да го финансираат вработувањето и обуката на персонал само за таа намена, како и набавката на потребниот работен простор и техничка опрема.

Трето, двојната супервизија би го наметнала и проблемот на судир на одговорностите. Така, Фондот може да биде одговорен само за сигурноста и евентуалното (во случај на потреба) обештетување на штедните влогови. Меѓутоа, Народна банка на Република Македонија е одговорна за стабилноста на целокупниот банкарски систем. Тоа значи дека при постоење на двојна супервизија се јавува ризик од судир на одговорностите. На пример, во случај на постоење на одредени проблеми кај некоја банка или штедилница интересот на Фондот може да биде таа брзо да се ликвидира, но Народна банка на Република Македонија може да оцени дека тоа не е дозволиво од аспект на зачувување на стабилноста на целокупниот банкарски систем.

5. *Елиминирањето на можноста на македонската берза на долгорочни хартии од вредност да котираат акции на Фондои.* Доколку функционира како класично акционерско друштво, Фондот може да пројави желба за слободно котирање на неговите акции на македонската берза. Тоа е право кое му припаѓа на едно акционерско друштво доколку ги задоволува пропишаните услови од страна на берзата. Таквата можност може да доведе до ситуација контролниот пакет на Фондот да биде откупен од економски субјект со евентуален мотив да ги користи поволностите од пристап до информациите кои произлегуваат од контролата на работењето на институциите-членки на Фондот.

3. Идно функционирање на системот за осигурување на депозити во Република Македонија

3.1. Функционирање на модифициран Фонд за осигурување на штедни влогови во Република Македонија

Презентирани се причините поради кои Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија не може да функционира како класично акционерско друштво со сите права и надлежности. Оттаму, произлегува дека не е адекватно решение постојната законска регулатива (Законот за банки и штедилници) да се прилагодува за Фондот да стане класично акционерско друштво со неограничени надлежности.

Се предлага Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија главно да ја задржи постојната законска поставеност и начинот на работење, со тоа што сепак би се вовеле одредени измени. Притоа, Фондот за осигурување на штедни влогови во Република Македонија би го задржал постојното име и би ги имал следните основни елементи.

1. Правен сѐаиѝус на Фондоѝ. Се предлага Фондот да остане акционерско друштво, кое и понатаму би имало специфичен карактер, односно не би било од класичен тип, бидејќи неговото работење законски е регулирано со Законот за банки и штедилници. Основачи на Фондот и понатаму би останале банките и штедилниците. Меѓутоа, се предлага постојните обични акции на акционерите да се трансформираат во приоритетни акции без право на глас. Истовремено, државата не треба да се изолира од работењето на Фондот затоа што во случај на појава на “системски ризик”, односно несолвентност на целиот банкарски систем, Фондот нема капацитет самостојно да го реши проблемот, туку е неопходна интервенција на државата.

2. Каракѝер на членсѝвоѝѝо во Фондоѝ. Членството во Фондот и понатаму треба да биде задолжително за сите банки и штедилници. Задолжителното членство би влијаело во правец на зголемување на општата доверба на населението во финансискиот систем, што е прашање од исклучително значење во Република Македонија.

Во табела 6 се прикажани меѓународните искуства во поглед на карактерот на членството во експлицитните шеми на осигурување на депозити. Табелата покажува дека во значителна мерка преовладува задолжителниот тип на членство и дека предложеното решение е во согласност со светските искуства. Од особена важност е тоа што во земјите од Централна и Источна Европа (Република Чешка, Унгарија и Полска) членството е, исто така, задолжително.

Табела 6

Видот на членство во експлицитните шеми за осигурување на депозити

Земја	Година на воведување	Членство	
		Задолжително	Доброволно
С.А.Д.	1934		x
Јапонија	1971	x	
Германија	1966		x
Холандија	1979/95	x	
В. Британија	1979/95	x	
Австрија	1979	x	
Грција	1995	x	
Реп. Чешка	1994	x	
Унгарија	1993	x	
Полска	1995	x	
Вкупен број на анализирани земји: 51		37	11

Извор: IMF MAE OP/96, August, Deposit Insurance and Crisis Management

3. Финансирање на модифицираниот Фонд за осигурување на штедни влогови.

а/ основачки капитал на Фондои. Во поглед на основачкиот капитал не се предлагаат никакви измени. Исто така, редовното финансирање на Фондот и понатаму би го вршеле банките и штедилниците со уплата на премии. Табела 7 покажува дека таквиот начин на финансирање на експлицитен систем на осигурување на депозити е компатибилен со меѓународните искуства.

Табела 7

Финансирање во експлицитен систем за осигурување на депозити

Земја	Финансирање ^{1/}	
	приватно	јавно
С.А.Д.	x	Државата дава иницијален капитал, поднела загуби
Јапонија	x	Државата и ЦБ дале иницијален капитал, ЦБ дава заеми
Германија	x	
Холандија	x	ЦБ дава заеми без камата
В. Британија	x	ЦБ дава заеми и поднела загуби
Австрија	x	
Грција	?	
Реп. Чешка	x	ЦБ дава заеми
Унгарија	x	
Полска	x	Државата и ЦБ можат да учествуваат
Вкупен број на анализирани земји: 51	45 земји	32 земји

Извор: IMF MAE OP/96, August, Deposit Insurance and Crisis Management

1/ “Финансирањето” ја рефлектира континуираната одговорност да се уплаќа во фонд за осигурување или да се плати отпосле (ex post) за да се обезбети депонентите на пропаднатата банка. Исто така, прикажани се и ситуации каде што државата обезбедила иницијален капитал, има обврска да дава кредити или товарот од загуби паднал на неа.

б/ видови депозити што се осигуруваат постојат размислувања за тоа дали би требало да се менува постојниот опфат на депозити на Фондот за осигурување на штедните влогови во Република Македонија (денарски и девизни депозити и тековни сметки на физички лица). Во поглед на осигурувањето на девизните штедни влогови, тие имаат ист карактер како и денарските штедни влогови, и треба и понатаму да бидат предмет на осигурување. На тој начин, се стимулира девизното штедење, на кое во Република Македонија му се дава особено значење. Се предлага од осигурување да се исклучат депозитите на раководни лица во банките и штедилниците и депозитите кои имаат повластени услови (на пример, повисока каматна стапка за ист вид на депозит).

Во табела 8 се прикажани меѓународните искуства во поглед на опфатот на депозити кои се осигуруваат во селектиран број земји анализирани во студијата на Меѓународниот Монетарен Фонд. Во поголем број земји меѓубанкарските депозити се исклучени од осигурување, а во 13 од вкупно 51 анализирана земја не се осигуруваат девизните депозити.

Табела 8

Видови депозити кои се осигуруваат кај експлицитните шеми за осигурување на депозити

Земја	Видови на депозити кои се осигуруваат	Само депозити на население ^{/1}	Исклучени девизни депозити	Исклучени меѓубанк. депозити
С.А.Д.	сите домашни			
Јапонија	најголем дел ^{/2}		х	х
Германија	најголем дел ^{/3}			х
Холандија		х		х
В. Британија				х
Австрија		х		х
Грција				х
Реп. Чешка		х		х
Унгарија				х
Полска	најголем дел ^{/4}			х
Вкупен број на анализирани земји: 51		8	13	35

Извор: IMF MAE OP/96, August, Deposit Insurance and Crisis Management

1/ Означува дека се покриени само депозити на население.

2/ Јапонија ги осигурува депозитните пари и орочените депозити во домашна валута.

3/ Германија ги осигурува сите депозити освен меѓубанкарските депозити.

4/ Полска не ги осигурува депозитите на големи акционери на банката, генерални директори и директори.

в/ Вкупниот износ на средства со кои треба да располага Фондоот. Во основа, не треба да се имаат амбиции дека при настанување на системски ризик Фондот сам ќе го реши проблемот. Од него треба да се очекува да биде финансиски способен да ги покрие вкупните осигурени депозити на неколку помали банки.

Се оценува дека тековно утврдената висина на средства на Фондот (15% од вкупните штедни влогови) е превисока за да се достигне во законски предвидениот рок од четири години. Се има предвид дека висината на средствата во Фондот не зависи само од потребите да се обезбеди адекватна покриеност на штедните влогови, туку и од објективните можности на банките и штедилниците за плаќање на премијата за осигурување. Имајќи предвид дека расположливите средства на Фондот на крајот на првиот квартал на 1998 година изнесуваа 91,8 милиони денари, и дека кредибилитетот на оваа институција зависи од висината на нејзините средства, се предлага нивниот вкупен износ да кореспондира со предложеното прогресивно намалување на годишната стапка на премиите. Притоа, иако од една страна динамиката на приливите на средства во Фондот врз основа на наплатени премии ќе се забави заради редуцирањето на стапката на премиите, од друга страна Фондот ќе ги зголемува своите вкупни средства со приходите од инвестирање на прибраните премии и со капитализација на дивидендата на акционерите.

Ѕ/ годишната стапка на премии што институциите членки треба да ја уплаќаат во Фондот и основата за пресметка на премиите. За банките и штедилниците плаќањето на премии е издток кој се издвојува неповратно, не носи камата и служи за заштита на штедните влогови на сите банки, а не на поединечна банка. Во такви околности, логично е да се очекува дека членките на Фондот би го префрлиле трошокот од осигурувањето на штедните влогови врз крајните корисници на нивните средства. Заради тоа, одредувањето на адекватно ниво на годишната стапка на премиите за осигурување станува прашање од есенцијално значење.

Генерален проблем кај осигурувањето на депозитите претставува димензионирањето на ризикот кој премиите треба да го покријат. Така, премиите за осигурување на штедните влогови, всушност, треба да кореспондираат со очекувањата (ризикот) дека некоја банка или штедилница ќе стане несолвентна и дека Фондот ќе треба да се активира. Ваквиот ризик не спаѓа во актуарски ризици и затоа е многу тешко прецизно да се димензионира.

Табела 9 ги прикажува меѓународните искуства во поглед на висината на годишната стапка на премиите. Забележливо е дека во вкупно 51 анализирани земји во студијата на Меѓународниот Монетарен Фонд, во која се вклучени земји од различни континенти и со различен степен на економска развиеност, годишните стапки на премиите достигнуваат најмногу до 2,0%. Најчесто, тие имаат вредности во промили, а во прикажаните земји во транзиција од Централна и Источна Европа се движат од 0,2 до 0,5%. Истовремено, треба да се истакне дека во Матрицата за макроекономски и структурни мерки во рамките на ЕСАФ аранжманот на Република Македонија со Меѓународниот Монетарен Фонд се предвидува горната граница на годишната премија да биде 2,5%.

Процентуален износ на премиите и лимит на обештетување

Земја	Основа за пресметка на премии	Премии во % годишно	Обештетување	
			во УСД ^{/1}	по депозит / по депонент
С.А.Д.	домашни депозити	до 0,27	100.000	по депонент
Јапонија	осигур. депозити	0,12	100.260	по депонент
Германија	депозити	0,03	зависи од капиталот на банк.	по депонент
Холандија	-	ex post	23.050	по депонент
В.Британија	депозити од ЕУ	0,3	Еки 22.222	по депозит
Австрија	-	-	18.000	по депонент
Грција	депозити	0,1-2,0	Еки 20.000	по депонент
Реп. Чешка	пасива	0,5	ко-обешт.до 3.565	по депонент
Унгарија	депозити	0,2	9.000	по депонент
Полска		до 0,4	до Еки 1.000 100%, од наредн. 2.000 90%	по депозит
Вкупен број на анализирани земји: 51	депозити: 19 осиг. депоз.: 10	0,0 до 2,0	44 ограничено 5 целосно 9 ко -обештетување	по депозит: 5 по депонент: 44

Извор: IMF MAE OP/96, August, Deposit Insurance and Crisis Management

1/ курс на УСД на крајот од јуни 1994 година

Поради постојното високо оптоварување што тековната годишна стапка на премијата за осигурување го врши врз банките и штедилниците, се предлага таа постепено да се намалува и тоа со следната динамика: во 1998 година да изнесува 1,0%, во 1999 година да биде 0,8%, во 2000 година да биде 0,6%, во 2001 година да изнесува 0,4% и во 2002 година да се сведе на 0,3%. Од 2003 година *евентуално* можат да се воведат и диференцирани стапки на премии за осигурување. Во таков случај, се предлага меѓу минималната и максималната премија да нема разлика поголема од 30%. Тоа значи дека од 2003 година за најбонитетните институции-членки на Фондот годишната стапка на премијата евентуално би можела да изнесува 0,3%, а за оние со релативно најлош бонитет 0,39%.

Предложеното редуцирање на стапката на премијата кореспондира и со очекувањата за подобрување во работењето, пред се на банките. Тие подобрувања би биле резултат на окрупнувањата или спојувањата на банките, согласно предвидената динамика на пораст на цензусот, но и последица на доаѓањето на странски стратешки инвеститори во домашните банки, по примерот на најголемата банка во земјата. Предлогот за подоцнежено намалување на премиите се базира и врз очекувањата со текот на времето да се зголемуваат приходите на Фондот по основа на инвестирање на прибраните средства (премии).

Конечно, важен фактор кој влијае во правец на намалување на висината на годишната стапка на премиите е и постојната имплицитна гаранција за штедните влогови, која произлегува од приоритетот на наплата (Закон за банки и штедилници) што му е даден на Фондот во случај на пропаѓање на некоја од институциите-членки. Така, побарувањата на Фондот се наоѓаат на трето место во вкупниот редослед на побарувањата на доверителите и се

наоѓаат пред: а/ побарувањата на доверителите кои не се основачи, односно акционери на штедилницата, и б/ побарувањата на основачите, односно акционерите на банката или штедилницата.

д/ ситејеној на обештејување на дејоцијите на поединечен дејоненј во поединечна финансиска институција во случај на насјанување на ризичен насјан. Се предлага да се задржи постојниот процентуален степен (75%) на покриеност на штедниот влог. Постои размислување и дека тој процент би можел да изнесува 95%, со цел уште повеќе да се влијае во правец на зголемување на довербата на штедачите во финансискиот систем. Меѓутоа, тоа би било речиси целосно гарантирање на депозитите. Податоците во табела 9 покажуваат дека само во 5 од 51 анализирана земја постои целосно обештетување, додека во 44 земји тоа се прави до ограничен степен.

Она што во моментот не е утврдено во регулативата на Фондот, а што треба да се направи, согласно Матрицата на мерки на Меѓународниот Монетарен Фонд за 1998 година (ЕСАФ аранжман), е да се инкорпорира максимален апсолутен износ на гарантирање на депозитот. Во разговорите на претставници на Народна банка на Република Македонија со претставници на Меѓународниот Монетарен Фонд, како максимален износ на обештетување во Република Македонија е утврдено нивото од 10.000 ДЕМ во денарска противвредност по поединечен депонент кај една институција-членка. Утврдениот максимален износ на обештетување се воведува за да се избегне моралниот хазард кај институциите членки и кај штедачите.

Во табела 9 се прикажани соодветните максимални износи по поодделни земји, изразени во американски долари и еки. Разбирливо е тоа што износите варираат од земја до земја, најчесто во корелација со развиеноста на економијата. Одредена меѓународна препорака во врска со ова прашање е на поединечен штедач во поединечна институција-членка да се гарантира штеден влог во максимален износ еднаков на 1-2 пати од износот на БДП по жител. Во Република Македонија, лимитот на максималното обештетување е поголем од два пати износот на БДП по жител. Тоа произлегува оттаму што, од една страна, максималниот лимит одреден од Европската Унија (20.000 еки) е превисок за моментно да се применува во Република Македонија, а од друга страна, рецесијата низ која помина македонската економија во оваа деценија го намали БДП по жител.

Друг критериум кој се користи за одредување на максималниот износ на обештетување е тој да се изедначи со износот на просечно исплатена годишна плата во националната економија. За Република Македонија се предлага максималниот лимит да изнесува 10.000 ДЕМ во денарска противвредност по поединечен депонент кај поединечна институција-членка на Фондот, што е еквивалент на приближно 2,9 исплатени просечни годишни нето плати во земјата. Земајќи ги во предвид обата критериуми се смета дека предложениот максимален износ на обештетување во висина од денарска противвредност на 10.000 ДЕМ е на адекватно ниво за домашните услови.

ѓ/ начинот на кој Фондот може да ги инвестира ујлашениите премии од сјрана на институциите членки. Фондот треба да биде инвеститор со

конзервативен период. Тоа значи дека собраните средства во вид на премии треба да се инвестираат во сигурни пласмани кои ги карактеризира висок степен на ликвидност. Тука првенствено се мисли на благајнички записи на Народна банка на Република Македонија и државни хартии од вредност.

е/ начин на финансирање на Фондоџ во случај на настанување на ризичен настан кога средствата на Фондоџ не се доволни да се изврши предвиденото обештетување во целост. Ова е едно од прашањата во кое се разграничуваат дел од меѓусебните односи на главните субјекти во осигурувањето на депозитите. Во наведените околности би дошла до израз солидарната одговорност на членките на Фондот преку зголемување на премиите за осигурување (на пример, нивно удвојување), а дополнително потребните средства би можела да ги обезбеди Народна банка на Република Македонија од своите резерви, додека последниот финансиер би била државата, односно државниот буџет. Табела 7 покажува дека во некои земји е предвидено и задолжување на Фондот кај Централната банка. Се предлага давање на законска можност и Народна банка на Република Македонија од сопствените резерви да врши такво кредитирање, во случај на недостиг на средства кај Фондот за обештетување на штедачите при настанат ризичен настан.

4. Управување на модифицираниот Фонд за осигурување на штедни влогови. Модифицираниот Фонд за осигурување на штедни влогови во Република Македонија и понатаму би имал директор. Истовремено, би постоел и Управен орган составен од седум членови: претставник на Народна банка на Република Македонија, пет претставници од банките и штедилниците избрани преку Здружението за банкарство и осигурување и еден претставник на Здружението на штедачи. Вклучувањето на претставник од штедачите би можело поволно да влијае во правец на одржување на довербата во финансискиот систем како при редовното работење на Фондот, така и при евентуалното настанување на ризичен настан.

Табела 10

Администрирање кај експлицитните шеми за осигурување на депозити

Земја	Администрирање		
	приватно	државно	комбинирано
С.А.Д.		х	
Јапонија			х
Германија	х		
Холандија			х
В. Британија		х	
Австрија	х		
Грција			х
Реп. Чешка		х	
Унгарија		х	
Полска		х	
Вкупен број на анализирани земји: 51	10	14	24

Извор: IMF MAE OP/96, August, Deposit Insurance and Crisis Management

Табела 10 ги презентира меѓународните искуства во поглед на начинот на управување кај експлицитните шеми на осигурување на депозитите. Може да се заклучи дека нема начин на управување кој е доминантен, дека во однос на сите анализирани земји најчесто администрирањето е комбинирано, но и дека во транзиционите економии од Централна и Источна Европа администрирањето го врши државата.

Единствена грижа на Фондот би била да ги наплаќа премиите, квалитетно да ги пласира прибраните средства и да обештетува во случај на настанување на ризичен настан. Висината на премиите за осигурување би ја одредувала Народна банка на Република Македонија, бидејќи таа ги има информациите за работењето на банките и штедилниците (супервизорски извештаи и други доверливи информации). Со тоа се постигнува координација меѓу супервизијата, осигурувањето на депозитите и функцијата на “краен заемодавач”. При линеарно одредување на премијата за сите банки и штедилници стапката на премијата однапред би била позната и објавена. Доколку во иднина (по 2002 година) *евентуално* почнат да се применуваат диференцирани стапки на премијата за одделни банки и штедилници, тогаш Фондот би имал и улога да “казнува” одредени институции-членки што се помалку бонитетни. Тоа значи дека покрај функцијата на осигурување на штедните влогови на населението, Фондот би ја имал и функцијата на дисциплинирање на членките. Меѓутоа, диференцираните стапки на премијата за осигурување не би требало да се претворат во своја спротивност, да го дестимулираат членството во Фондот и преку диференцираните стапки на премијата помалку бонитетните членки на Фондот да се оптоваруваат со превисоки премии. Заради тоа, предложено е разликата меѓу минималната и максималната годишна стапка на премија да не надминува 30%.

Во поглед на контролата на работењето на Фондот за осигурување на штедни влогови, Законот за банки и штедилници ја обврзува Народна банка на Република Македонија да ја извршува таа функција. Законски утврдените одговорности и надлежности на тој план Народна банка на Република Македонија ќе ги остварува со редовни вон-теренски и теренски контроли.

5. Активностите на Фондот за осигурување на штедни влогови во однос на институциите-членки. Се предлага модифицираниот Фонд да нема ангажмани околу евентуално санирање на банка или штедилница со финансиски проблеми. Народна банка на Република Македонија е “краен заемодавач” и во нејзина надлежност е да одлучува за судбината на поединечна членка на Фондот, односно за нејзино санирање или ликвидација. Истовремено, во Република Македонија веќе постои Агенција за санација на банки, така што евентуалното ангажирање на Фондот за осигурување на штедни влогови во сферата на санирање на банките би претставувало удвојување на надлежностите и активностите.

Фондот треба да презема активности кои се однесуваат на неговата информираност, но и да врши мониторинг на процедурите за прибирање на штедните влогови од страна на банките и штедилниците. Во таа смисла, треба да има увид во тоа дали институциите-членки имаат шалтери за прибирање на штедни влогови, дали истакнале дека штедните влогови се осигурени до 75%,

но не повеќе од денарска противвредност на 10.000 ДЕМ по штедач во поединечна институција-членка, дали се издаваат штедни книшки на штедачите, дали кај штедилниците се истакнати списоци на штедачите, да има увид во каматните стапки на штедните влогови итн.

Во поглед на активирањето на Фондот, се предлага тоа да не се врши кога банката или штедилницата ќе западне во неликвидност, бидејќи Народна банка на Република Македонија би можела да ја санира таа членка на Фондот. Се предлага Фондот да се активира, односно обештетувањето на штедачите да почне штом ќе настане банкротството на членката на Фондот.

* * *

Со институционализирање на Фонд за осигурување на штедни влогови, во Република Македонија е воведен експлицитен систем за заштита на штедните влогови. Тоа значи дека постојат дефинирани правила и процедури за заштита на штедните влогови, законски е утврдена обврската за обештетување на штедачите до предвидениот износ во случај на настанување на ризичен настан и утврден е начинот на финансирање на Фондот. Меѓутоа, се предлага постојниот Фонд да се модифицира преку инкорпорирање на одредени измени во неговото работење и во законските прописи кои тоа го регулираат. Тие измени се следните:

1. Формирање на управен орган на Фондот за осигурување на штедните влогови во кој покрај пет претставници на банките и штедилниците би биле вклучени и претставник на Народна банка на Република Македонија и претставник на Здружението на штедачи.

2. Намалување на стапката на премијата за осигурување на штедните влогови согласно предложената динамика на намалување, при што стапката на премијата од постојните 1,5% би се свела на 0,3% во 2002 година. Во овој период би се применувала линеарна стапка на премија за сите институции, а подоцна *евентуално* би можело да се применуваат и дифренцирани стапки на премии. Намалувањето на стапката на премијата за осигурување на штедните влогови треба да има поволен ефект врз каматната политика на банките и штедилниците. Така, се очекува со намалувањето на нивните трошоци по таа основа, да се намали оптоварувањето врз активните каматни стапки и тие соодветно да се редуцираат. Со тоа би се дал дополнителен поттик за пораст на инвестициите и понатамошно заживување на економската активност во земјата.

3. Намалување на максималната стапка на годишна премија на ниво од 2,5%. Истовремено, се предвидува и понатаму дивидендата на институциите - акционери на Фондот да не се распределува туку да се капитализира.

4. Воведување на максимален износ од денарска противвредност на 10.000 ДЕМ за обештетување на поединечен штедач во поединечна финансиска институција - членка, во случај на настанување на ризичен настан. Тоа значи дека Фондот штедачите би ги обештетувал во висина од 75% од штедниот влог на поединечен штеден влог во една банка или штедилница, но најмногу до нивото на предложениот лимит од 10.000 ДЕМ во денарска противвредност.

5. Активирање на Фондот да се врши при констатирање на состојба на банкротство на одредена банка или штедилница, а не при констатирана неликвидност. Со предлага и давање на законска можност на Народна банка на Република Македонија од сопствените средства на резерви да му одобрува кредит на Фондот во случај кога при настанат ризичен настан (и покрај вонредно уплатената премија од страна на институциите - членки) средствата на Фондот не се доволни за обештетување на штедачите во законски утврдените рамки.

6. Изземање од осигурување на штедните влогови на раководните лица во институциите членки и членовите на нивното потесно семејство. Тоа произлегува оттаму што раководните лица не се во истоветна позиција со “малиот штедач”, кој заради проблемот на асиметрична информираност не може да ги прибере, или адекватно да ги обработи сите информации за тоа во која банка или штедилница е најдобро да ги депонира своите средства.

Резиме

Дополнителна заштита на стабилноста на банкарскиот систем и на депонираните средства во банките и штедилниците се врши преку системите за осигурување на депозитите (имплицитен или експлицитен систем). Во светот, со посебен акцент на земјите во развој и транзиционите економии, постои тенденција за воведување на експлицитни системи, бидејќи се смета дека тие ги имаат следните предности: 1/ имаат подобра административна процедура за решавање на ситуациите на пропаѓање на банка, како и за заштита на депонентите; 2/ поефикасни се во заштитата на “малите” депоненти, бидејќи ним им е гарантирано барем делумно обештетување при настанување на ризичен настан и 3/ во поголема мерка помагаат за воспоставување и одржување на довербата на јавноста во банкарскиот систем на земјата. И Европската Унија со Директива од 1994 година им наложи на земјите членки да воведат експлицитни системи за осигурување на депозити.

Во Република Македонија функционира Фонд за осигурување на штедни влогови, како експлицитен систем за заштита на штедните влогови, основан од банките и штедилниците како акционерско друштво. Фондот редовно ги прибира премиите, но истакнува и одредени проблеми во работењето, како што се отсуство на самостојност во одлучувањето, недоволна информираност и ограниченост на активностите.

Фондот има специфичен карактер и тој не треба да функционира како класично акционерско друштво заради: 1/ основната цел на неговото функционирање; 2/ постојната регулатива која бара задолжително членство во Фондот; 3/ незадоволените потреби на Фондот за поголема информираност за работењето на членките; 4/ неодржливоста на двојноста во извршување на супервизорската функција, и 5/ елиминирање на можноста на македонската берза да котираат акции на Фондот.

Во однос на работењето на Фондот се предлагаат следните модификации: 1/ да се формира управен орган кој би имал седум членови, и тоа пет претставници на банките и штедилниците, претставник на Народна банка на Република Македонија, и претставник на здружението на штедачи; 2/ стапката на премиите за осигурување на штедните влогови да биде линеарна за сите институции членки и секоја година постепено да се намалува и тоа од 1,5% во 1997 година на 1,0% во 1998 година, па се до 0,3% во 2002 година; Истовремено, дивидендата на институциите - членки како акционери на Фондот треба да се капитализира; 3/ максималната стапка на годишна премија да се намали на ниво од 2,5%; 4/ при обештетување во висина од 75% од штедниот влог на поединечен депонент во поединечна банка или штедилница да се воведат максимален износ на обештетување од денарска противвредност на 10.000 ДЕМ и 5/ Фондот да се активира при банкрутство на некоја од членките, а не при нејзина неликвидност. Се предлага и давање на законска можност на Народна банка од сопствените средства на резерви да му одобри кредит на Фондот во случај кога при настанат ризичен настан (и покрај вонредно уплатената премија) Фондот не може да обештети во законските рамки.

Користена литература:

1. Gillian Garcia, “Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, International Monetary Fund, Working Paper, June 1996.
2. Monetary and Exchange Affairs Department, “Deposit Insurance and Crisis Management”, International Monetary Fund, August 1996.
3. м-р Мијалчо Наков, “Статутот на Фондот над законот за банките и штедилниците”, Народна банка на Република Македонија, 1998.
4. Газменд Кадриу, “Коментар на статутот на Фондот за осигурување на штедни влогови”, “Коментар на промените на Законот за банки и штедилници и Законот за НБРМ предложени од Фондот за осигурување на штедни влогови”, Народна банка на Република Македонија, 1996,1997.
5. Антонета Манова и Зоран Ставрески, “Систем за осигурување депозити”, Стопанска банка, 1996.
6. “Професија банкар”, Скопје, број 29, јануари 1998 година.
7. Зоран Јовановски, “Информација за начинот на осигурување на депозитите како елемент за заштита на стабилноста на банкарскиот систем”, Народна банка на Република Македонија, август 1995 година.